

Здоров'я населення України та його вплив на демографічну ситуацію

Шерстюк Н.С.

студентка

Запорізького національно технічного університету

Соколов А.В.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління персоналом та економіки праці
Запорізького національно технічного університету

У статті досліджується здоров'я як один з основних факторів впливу на демографічну ситуацію в Україні. Відображено динаміку народжування та смертності населення. Проаналізовано взаємозв'язок демографічної ситуації зі здоров'ям населення і розвитком медицини. На основі розглянутих матеріалів дано рекомендації щодо покращення демографічної ситуації країни.

Ключові слова: населення, здоров'я, народжуваність, смертність, демографічна ситуація.

Шерстюк Н.С., Соколов А.В. ЗДОРОВЬЕ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ДЕМОГРАФИЧЕСКУЮ СИТУАЦИЮ

В статье исследуется здоровье как один из основных факторов влияния на демографическую ситуацию в Украине. Отражена динамика рождаемости и смертности населения. Проанализирована связь демографической ситуации со здоровьем населения и развитием медицины. На основе рассмотренных материалов даны рекомендации по улучшению демографической ситуации страны.

Ключевые слова: население, здоровье, рождаемость, смертность, демографическая ситуация.

Sherstyuk N.S., Sokolov A.V. THE HEALTH OF THE POPULATION OF UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON THE DEMOGRAPHIC SITUATION

This article examines health as one of the main factors influencing the demographic situation in Ukraine. Reflected the dynamics of birth and mortality. Analyzed the Association of the demographic situation with the populations health and medicine. Based on the materials put forward recommendations for the improvement of the demographic situation of the country.

Keywords: population health, fertility, mortality, demographic situation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нині для гарантування стабільного й безпечного розвитку держави демографічний чинник є одним із визначальних, а проблеми оптимального демографічного розвитку є надзвичайно актуальними, тому їх потрібно розглядати як першочергові інтереси держави, як чинник і водночас як результат її функціонування. Негативним чинником поглиблення демографічної кризи, нагальною соціальною проблемою в сучасній Україні є надзвичайний рівень смертності населення. Аналоги українських показників смертності населення можна знайти лише серед слабо розвинених країн, у більшості ж європейських держав середня тривалість життя на 12–15 років довша.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Населення є об'єктом дослідження багатьох учених – демографів, економістів, географів, етнографів та істориків. Над цим питанням

працювали такі науковці, як С.Г. Стеценко, Г.М. Анісімова, Ф.Д. Заставний, І.І. Гудзеляк, М.С. Дністрянський. Дослідження рівня та причин смертності населення знаходяться у центрі досліджень українських учених: Е.М. Лібанової, А.У. Хомри, О.П. Рудницького, В.А. Таралло, І.О. Курило, І.М. Прибитко, Н.В. Рингач та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати демографічну ситуацію в Україні, розглянути загальні закономірності стану здоров'я населення, дослідити залежність чисельності населення від його здоров'я і розвитку медицини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині чисельність населення світу досягла 6,8 млрд. осіб і продовжує зростати. Однак це зростання вкрай не рівномірне в різних регіонах і країнах. У розвинених країнах спостерігаються стійкі тенденції до зни-

ження чисельності населення. До числа країн зі спадом чисельності населення належить і Україна. У цілому рівень народжуваності практично в усьому світі постійно знижується, і приріст населення планети носить інертний характер. Він буде тривати ще кілька десятиліть, після чого зміниться скороченням світового населення.

Зараз у світі налічується 86 держав, включаючи 53 країни, що розвиваються, в яких народжуваність знаходиться нижче рівня, необхідного для простого відтворення населення. Ці країни здійснили демографічний перехід від традиційного суспільства з його високою народжуваністю і високою смертністю до суспільства, для якого характерні низька народжуваність і низька смертність.

Основними причинами демографічного переходу стали поліпшення якості і доступності медичного обслуговування, поява та застосування нових лікарських препаратів, антибіотиків і вакцин, поліпшення санітарних умов, підвищення якості харчування, розвиток масової освіти. Ці фактори призвели спочатку до зниження смертності, а потім і до зниження народження до рівня простого відтворення населення [1, с. 54].

За останні роки демографічна ситуація в країні демонструє постійні показники скорочення населення.

Чисельність населення України, за оцінкою Державної служби статистики, на 1 січня 2015 р. становила 42 929,3 тис. осіб, із них 29 673,1 тис. осіб (69,1%) проживало в міських поселеннях, а 13 256,2 тис. осіб (30,9%) – у сільській місцевості [2, с. 13].

Як видно з табл. 1, найбільші темпи скорочення населення зафіксовано в 2015 р. Помітні зміни відбуваються в динаміці міського та сільського населення України. Раніше число міських жителів збільшувалося, а число сільських – скорочувалося. В останні роки міське населення також скорочується.

Україна має один із найвищих темпів скорочення населення серед європейських країн. За прогнозами ООН, до 2050 р. кількість громадян нашої держави скоротиться до 33 млн. осіб, та в Інституті демографії та соціальних досліджень НАНУ мають іншу позицію: їхній прогноз – 36 млн. осіб, який базується на скороченні темпів депопуляції (зменшення населення) в останні роки [1, с. 23].

Таблиця 1

Чисельність наявного населення України в 2011–2015 рр.

рік	Чисельність наявного населення, тис. осіб		
	все населення	міські поселення	сільські поселення
2011	45 778,5	31 441,6	14 336,9
2012	45 633,6	31 380,9	14 252,7
2013	45 553,0	31 378,6	14 174,4
2014	45 426,2	31 336,6	14 089,6
2015*	42 929,3	29 673,1	13 256,2

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь

Джерело: складено автором на основі [2, с. 13; 3]

Найпотужнішим чинником старіння населення була і залишається народжуваність. Народжуваність – процес дітородження в сукупності людей, що складають покоління, або в сукупності поколінь – населення. Народжуваність взаємодіє зі смертністю, утворює відтворення населення. Смертність – це показник, що відображає стан здоров'я суспільства. Рівень смертності характеризує економічне та соціальне зростання країни, відображає ефективність проведеної владою політики.

Низька народжуваність, незабезпечення самовідтворення населення стали характерними для багатьох європейських країн. Україна не є винятком. Проте в нашій країні велику роль у цьому відіграє погіршення здоров'я населення останніми роками, чого не спостерігається в розвинених країнах.

У 2015 р. число народжень в Україні порівняно з 2014 роком зменшилося на 9,3 тис. осіб, а відносний показник – загальний коефіцієнт народжуваності – знизився порівняно з попереднім роком на 0,1% (10,8%). Найвищим за останні п'ять років рівень народжуваності в Україні зафіксовано в 2012 р., протягом якого дітей народилося на 21,1 тис. більше, ніж у попередньому. Щороку народжується хлопчиків більше, ніж дівчат. Так, у 2012 р. від загальної кількості народжених народилось хлопчиків 51,6%, а дівчат – 48,4 % (на 100 дівчат припадало 107 хлопчиків).

Загальний показник смертності в Україні утримується на надто високому як для європейських країн рівні. Однак при цьому слід урахувати, що формування нинішнього високого рівня смертності відбувається в умовах прискореного старіння населення, яке за рахунок швидкого збільшення людей стар-

шого віку не тільки підвищує його, але й посилює темпи вимирання [2, с. 21; 6, с. 45].

В останні роки погіршення стану здоров'я населення розцінюється як загроза благополуччю, економічній безпеці країни. Здоров'я необхідно розглядати як одну зі складових частин людського капіталу, економічний ресурс, одна з умов демографічного та економічного зростання. Таким чином, здоров'я як соціально-економічна категорія виявляє себе в таких аспектах:

1. Здоров'я – економічний ресурс суспільства і головна умова відтворення трудового потенціалу.

2. Здоров'я – значний споживач економічних ресурсів.

3. Здоров'я – найбільший представницький показник образу, рівня й якості життя населення.

Нині охорона здоров'я все більш пов'язана з економікою, господарськими і фінансовими процесами. Посилюється залежність охорони здоров'я від її забезпечення матеріальними ресурсами, яких усе гостріше потребує медицина. Глобальні стратегічні інтереси Україні постійно потребують підтримки і зміцнення здоров'я населення, показники якого мають виражену тенденцію до зниження.

Головною проблемою української охорони здоров'я є невідповідність чинної моделі охорони здоров'я (моделі Семашка), призначеної для функціонування в умовах планової економіки, сучасним реаліям із жорсткими процедурами управління та фінансування. Левова частка витрат закладів охорони здоров'я становить витрати на заробітну плату. Отже, залишається дуже мало можливостей для надання послуг, тобто лікування хворих, закупівлі медикаментів та витратних матеріалів, оновлення технологічних фондів тощо. Громадянам самим доводиться оплачувати більшу частину вартості медичних послуг. Система охорони здоров'я в Україні застаріла, не орієнтована на пацієнта та не спроможна надавати якісні послуги. В Україні найбільша кількість лікарень (понад 2 200) та лікарняних ліжок (понад 400 тис.) знаходяться в державному секторі. У перерахунку на душу населення це набагато більше, ніж у країнах ЄС. Однак 75% цих лікарняних ліжок мають надзвичайно низький потенціал щодо надання послуг, оскільки вони розташовані в малих закладах міських та районних лікарень, спеціалізованих лікарнях, диспансерах та сільських лікарнях. Через відсутність інвестицій та інші обмеження дуже невелика кіль-

кість закладів здатна забезпечити сучасний комплексний догляд. Неефективна структура системи погіршує медико-демографічну ситуацію в країні.

Починаючи із середини 70-х років і до 2014 р. включно більше половини смертей в Україні були зумовлені хворобами системи кровообігу. У 2014 р. смертність від цього класу причин смерті досягла 989,8 осіб на 100 тис. населення і порівняно з 2011 р. зросла на 1,6%. Серед хвороб системи кровообігу виділяють, насамперед, ішемічні хвороби серця (68,5% від загального числа померлих у цьому класі в 2014 р.) та хвороби, що характеризуються підвищеним кров'яним тиском (0,1%).

Друге місце серед причин смерті займають новоутворення (переважно злоякісні). У 2014 р. смертність від новоутворень в Україні становила 195,1 на 100 тис. населення, а в 2011 р. – 194,6.

Третє місце серед причин смерті населення України стало отримують зовнішні причини. За даними 2011 р. смертність від зовнішніх причин становила 93,3 проти 92,7 на 100 тис. населення в 2014 р. Тенденція до скорочення частки смертей від зовнішніх причин, безумовно, сприятлива, однак утрати від них залишаються занадто високими.

До 1990 р. вагомий внесок у структурі смертності робили хвороби органів дихання, смертність від яких у 1990–2000-х роках почала знижуватися. Із 2011 р. частка померлих від хвороби органів дихання зменшилася з 39,1 до 34,4 на 100 тис. населення в 2014 р. Значну роль у смертності населення від хвороби органів дихання останніми роками відіграють пневмонії, які стали причиною смерті 27,4% померлих від хвороби органів дихання 2011 р. та 33,7% у 2014 р.

Водночас частка померлих від хвороби органів травлення поступово підвищується. Якщо до 1900-х років вона не досягала 3% від загального числа померлих, то в 2014 р. піднялась до 4%. У смертність від цього класу причин смерті найголовніший внесок роблять фіброз і цироз печінки, судинні ураження кишків, алкогольні хвороби печінки, на які припадає 70% померлих від хвороби органів травлення, причому ця частка збільшується.

Серед інфекційних та паразитарних хвороб, що зумовлюють близько 1,7% смертей в Україні, особлива роль належить туберкульозу, на який у 2014 р. припадала майже половина померлих від цього класу причин. Значною є частка померлих від хвороб, викли-

каних вірусом імунодефіциту людини, на які в 2011 р. припадало 41% померлих від хвороби цього класу, у 2014 році – 40,1% [4, с. 26; 5, с. 41].

У 2015–2016 рр. головним напрямом державної політики у сфері охорони здоров'я стало оновлення системи медичного обслуговування населення. Нова модель системи повинна забезпечити справедливий і рівний доступ усіх членів суспільства до медичних послуг, які повинні бути економічними, ефективними, результативними, високої якості й яка б у кінцевому результаті поліпшила стан громадського здоров'я, підвищила задоволеність населення діяльністю системи охорони здоров'я та усунула невідповідності у розвитку галузі.

На регіональному рівні основними завданнями стало забезпечення державної політики в галузі охорони здоров'я на даній території. Регіональні управління охороною здоров'я повинні забезпечити: виконання актів законодавства в галузі охорони здоров'я, державних стандартів, критеріїв та вимог, спрямованих на забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення, додержання нормативів професійної діяльності в галузі охорони здоров'я, стандартів медичного обслуговування, медичних технологій. А також ці управління повинні прогнозувати розвиток мережі закладів охорони здоров'я, забезпечити населення доступною медико-санітарною допомогою.

Висновки з цього дослідження. В умовах коли знизилась народжуваність, зросла смертність, погіршилося здоров'я населення,

необхідно докласти всіх зусиль для збереження народу країни. Це має бути одним з основних напрямів демографічної політики уряду сьогодні. В умовах обмеженого фінансування, занепаду системи соціального захисту основні увага і підтримка повинні бути спрямовані на вирішення проблем, що безпосередньо впливають на рівень захворюваності і смертності населення, зокрема жінок та дітей. У зв'язку із цим необхідно швидше впроваджувати реформу системи охорони здоров'я, збільшити фінансування на оновлення технологічних фондів, надання якісних медичних послуг, підвищення якості навчання медичних працівників.

Однією з головних цілей стратегії зміцнення здоров'я та продовження повноцінного життя повинно стати пропагування здорового способу життя. Воно повинно включати такі аспекти:

- розвиток мережі доступних для широких мас населення закладів для заняття різними видами спорту;

- виховання, починаючи з дитячих садків, позитивного ставлення до здорового способу життя, занять фізкультурою і спортом;

- передача знань щодо профілактики захворювань та піклування про здоров'я як населення в цілому, так і груп ризику.

Українському народу ніколи не бути процвітаючим і стабільним, якщо його населення не матиме відповідних умов життя, не відчуватиме повної безпеки для реалізації нормальної демовітворювальної поведінки, не буде бачити для існування й розвитку кожної сім'ї та особи [1, с. 82].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демография: современное состояние и перспективы развития : [учебное пособие] / Н.В. Зверева, А.А. Кваша, В.И. Козлов и др. ; под ред. Д.И. Валентая. – М. : Высш. шк., 2013. – 217 с.
2. Чепелевська Л.А. Аналіз демографічної ситуації в Україні / Л.А. Чепелевська, О.П. Рудницький // Щорічна доповідь про стан здоров'я населення: санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2014 рік ; за ред. О. Квіташвілі ; МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ : Медінформ, 2015.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Чепелевська Л.А. Аналіз демографічної ситуації в Україні / Л.А. Чепелевська, О.П. Рудницький // Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік ; за ред. В.В. Шафранського ; МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – Київ, 2016. – 452 с.
5. Чепелевська Л.А. медико-демографічні проблеми в Україні та шляхи їх подолання / Л.А. Чепелевська, О.П. Рудницький // Україна. Здоров'я нації. – 2015. – № 3(35). – С. 39–43.
6. Стеценко С.Г. Демографічна статистика : [підручник] / С.Г. Стеценко. – К. : Вища школа, 2015. – 415 с.